

Raclavský, Jiří

Teorie vlastních jmen Bertranda Russella

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
2001, vol. 50, iss. B48, pp. [93]-107

ISBN 80-210-2622-7

ISSN 0231-7664

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106399>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JÍŘÍ RACLAVSKÝ

TEORIE VLASTNÍCH JMEN BERTRANDA RUSSELLA

I. Úvod

Bertrand Russell byl prvním myslitelem, který jednak přišel s určitou kritikou Fregeho zakladatelské koncepce sémantiky, jednak přišel s vlastní osobitou koncepcí. Jeho stanovisko, které poprvé samostatně demonstroval ve stati „On Denoting“ v časopise *Mind* roku 1905,¹ přineslo proslulou teorii deskripcí, která je významným řešením teorie vlastních jmen (teorie vlastních jmen mívá často klíčovou roli v sémantikách jazyka). Po zmíněné stati se k problematice opakovaně vyjadřoval v dalších studiích, či knihách, přičemž některé detaily či podrobnosti anebo související problémy do jisté míry modifikoval. Snad nejvýznamnějším článkem po „O označení“ jsou „Popisy“,² pozoruhodná studie „Poznání na základě oboznámenosti a poznání z deskripce“,³ souhrnně své tehdejší výsledky i výsledky dosažené ve stati „Filosofie logického atomismu“⁴ sumarizoval v *Problémech filosofie*.⁵ Před tím, než uvedeme zejména jeho teorii deskripcí, probereme některé širší souvislosti této jeho teorie, které se týkají jazyka.⁶

Russell rozeznává jména dvou základních kategorií – kategorie „úplných symbolů“ a kategorie „neúplných symbolů“. Vlastní jména sice zprvu řadí do první kategorie, avšak dochází ke zjištění, že jen „logicky vlastní jméno“ (např. „toto“) má do této kategorie patřit. Vlastní jména mohou být často jen

-
- 1 Bertrand Russell (1967a): „O označení“, in *Logika, jazyk a věda*, Praha: Svoboda, s. 19–49.
 - 2 B. Russell (1967b): „Popisy“, in *Logika, jazyk a věda*, Praha: Svoboda, s. 37–50.
 - 3 B. Russell (1997): „Poznanie na základe oboznámenosti a poznanie z deskripcie“, *Organon F* 4, No. 3, s. 264–278.
 - 4 B. Russell (2000): „Filozofia logického atomizmu“, *Organon F* 7, No. 1, s. 42–63, No. 2, s. 156–175, No. 3, s. 281–301, No. 4, s. 416–436.
 - 5 B. Russell (1927): *Problémy filosofie*, Praha: Čin.
 - 6 Vodítkem nám přitom budou i jeho pozdější práce: B. Russell (1967c): „Vlastní jména“, in: *Logika, jazyk a věda*, Praha: Svoboda, s. 118–142, B. Russell (1975): *Zkoumání o smyslu a pravdivosti*, Praha: Academia. Přihlédneme ovšem také k B. Russell & A. N. Whitehead (1963): *Principia Mathematica I*, Cambridge: Cambridge UP.

„skrytými deskripce“). Pro některé účely jako je analýza vět se jménem s historickou referencí (např. „Homér“) konvertuje jména na určité deskripce. Samotné deskripce dělí do dvou druhů: „určité deskripce“ a „neurčité (příp. množnáčn) deskripce“. Neurčité deskripce se vztahují k více než jednomu individuu, jde o třídivé termíny (např. stůl). Určité deskripce pak tvoří jádro Russellovy teorie. Určité deskripce (např. *autor Waverley*) jsou (složené) výrazy jazyka, které se díky své formě vztahují k jedinému individuu; Russell detekoval tuto formu z hlediska logiky. Ovšem navíc, v souladu se svými epistemologickými a ontologickými požadavky, tyto určité deskripce shledává jako postrádající význam a provádí jejich eliminaci.

II. Metodologie (princip obeznámenosti)

Nejprve odlišíme, tak jako i Russell, *singulární termíny* od *obecnin*.⁷ Russell jasně vyjadřuje vcelku samozřejmou věc – především tu máme jednotliviny, které lze poznat bezprostřední zkušeností: „Nelze poznati, že něco *existuje*, vyjma pomocí zkušenosti.“ (Russell 1927, s. 74).⁸ Ve stati „Vlastní jména“ uvádí členění do jisté míry odlišné: „Existuje tradiční rozdíl mezi „vlastními“ jmény a jmény „tříd“, který se objasňuje tím, že vlastní jméno se v podstatě vztahuje pouze na jediný objekt, zatímco jména tříd se vztahují na všechny, jakkoli početné objekty určitého druhu.“ (Russell 1967c, s. 119). Jak Russell hned upozorňuje, může se taky stát, že existuje pouze jeden objekt označený jménem třídy, například „družice Země“ (tím jediným prvkem je Měsíc). Přestože můžeme chápat Měsíc jako jednotkovou třídu, mezi jmény tříd a vlastními jmény je stejně rozdíl – je tu i rozdíl mezi jednoduchostí jména a složeností jednotliviny.

Budeme-li se ptát, jak jsou Russellem chápány nejnižší sémantické jednotky, jména jednotlivin, tak musíme prozkoumat, co je nejnižší jednotkou poznání. U Russella úzce souvisí zkoumání jazyka s jeho úvahami epistemologickými. Nejníže tu je smyslový údaj. Ovšem smyslový údaj je „obyčejně, pokud ne vždy, složený.“ (Russell 1997, s. 265). Na druhé straně je ale individuum (zřejmě) jednoduché: „I když je snad *možné* dále analyzovat to, co se zdá být individuem, budeme se zde muset spokojit s tím, co jsem nazval „*relativními individui*“. Budou to termíny, které nejsou v celém uvažovaném kontextu nikdy analyzovány a nikdy se nevyskytují jinak než jako subjekty.“ (Russell 1967b, s. 43–44). Jména nelze rozkládat, dále analyzovat – rozdíl je jasný: „Caesar byl určitý komplex, ale „Caesar“ je logicky jednoduché, tj. žádné z jeho částí nejsou symboly.“ (Russell 1975, s. 288; srov. též Russell 2000, s. 52).

7 Ve zkoumání singulárních termínů na jedné straně a obecninami na druhé straně a obojího z hlediska zachycení logikou navazuje na Russella mezi britskými filosofy zejména Strawson.

8 Podle Russella nám jednotliviny vcházejí v komplexy jenom jako subjekty predikátů nebo členy relací (a jestliže patří do světa, o němž máme zkušenost, pak existují v čase a nemohou v jedné době zaujímat více než jedno místo v prostoru, do něhož patří). Obecniny se mohou vyskytovat jako predikáty nebo relace ve složených výrazech (mj. je Russell proti tomu, aby predikáty (jako např. vlastnost) byly v pozici subjektu).

Uvedme si nyní Russellův *princip obeznámenosti* (kromě statě „Poznání na základě obeznámenosti a poznání z deskripce“ s principem obeznámenosti pracuje i v „Problémech filosofie“, avizuje ho ovšem už ve stati „O označení“). Předmět, o kterém chceme hovořit, je totiž něčím, s čím jsme bezprostředně v kontaktu, s čím jsme obeznámeni: „Říkám, že jsem *obeznámený* s předmětem, pokud s ním jsem v přímém kognitivním vztahu, tedy pokud jsem si přímo vědom samotného předmětu.“ (Russell 1997, s. 264). Ne vždy je nám toto umožněno, se všemi předměty nejsme obeznámeni, přesto však o nich hovoříme. V tomto případě jsme od něj více či méně vzdáleni (Russell upozorňuje, že jsou různé stupně tohoto vzdálení od jednotlivin). V takovémto případě užíváme deskripci: „Budeme říkat, že o tom takovém-a-takovém máme „*jen* deskriptivní poznání“, pokud nepoznáme žádnou propozici „*a* je to takové-a takové“, kde *a* je něco, s čím jsme obeznámeni ...“ (Russell 1997, s. 266), „...víme, že jest nějaký předmět, odpovídající příslušnému popisu, třebaže nemáme o takovém předmětu *bezprostřední zkušenosti*. Je to otázka týkající se jedině *určitých* popisů.“ (Russell 1927, s. 54). *Poznání z deskripce* je tedy teze doplňující princip obeznámenosti.⁹

Otázku, kterou zde nebudeme hlouběji diskutovat, je Russellovo tvrzení, že propozice se musí sestávat jen ze složek, s nimiž jsme obeznámeni: „*Každý výrok, jemuž jsme s to rozumět, musí zcela býti složen z prvků, o nichž máme bezprostřední zkušenost.*“ (Russell 1927, s. 59).¹⁰ Těmito složkami, se kterými jsme obeznámeni, jsou významy všech jednotlivých slov. Nejde tu jen o předmět, ale v případě deskriptivního popisu i o vlastnosti tohoto předmětu.¹¹

III. Vlastní jméno; logicky vlastní jméno

Z již uvedeného se zdá samozřejmé konstatovat, že Russell trval na tom, že *vlastní jméno*, které je jednoduché, je tím pravým a jediným kontaktem se světem jednotlivin, přičemž *významem* vlastního jména je právě tato jednotlivina – individuum: „Jméno... je jednoduchým symbolem bezprostředně označujícím nějaké individuum, které je jeho významem“ (Russell 1967b, s. 43–44), či „Denotát není podle mne složkou propozice s výjimkou vlastních jmen, tj. slov,

9 Nejstručněji obě teze vyslovil v „Problémech filosofie“: „Jsme-li tedy obeznámeni s předmětem, který jest ‚tím takovým‘, víme, že to takové existuje; ale můžeme se dovědět, že toto takové existuje, i když nejsme obeznámeni se žádným předmětem, o němž bychom myslili, že jest ‚tím takovým‘, a dokonce i když nejsme obeznámeni s předmětem, který ‚tím takovým‘ vskutku jest.“ (Russell 1927, s. 55).

10 „Při analýze propozic s deskripcemi se uplatňuje tento fundamentální epistemologický princip: *Každá propozice, které rozumíme, musí pozůstatv jedině ze složek, s kterými jsme obeznámeni.*“ (Russell 1997, s. 270).

11 Totiž vzhledem k tomu, že ne se všemi předměty jsme obeznámeni, musíme např. vlastní jméno Julius Caesar nahradit nějakou deskripcí, kterou „utváří některé mé poznatky o Juliu Caesarovi“ (Russell 1997, s. 271); Russell uvádí minimální případ, jímž je „ten člověk, který se jmenuje Julius Caesar“ (srov. níže v souvislostech problematiky přetvoření vlastního jména na popis).

kteřé předmětu nepřipisují žádnou vlastnost, ale ho jen a výlučně pojmenovávají.“ (Russell 1997, s. 273).¹²

Toto podporuje i svými následujícími úvahami. Jména jsou totiž „nedefinované symboly“,¹³ k jejich pochopení potřebujeme ostenzi a tedy zkušenost.¹⁴ Týká se to jmen všech druhů: „Má-li slovo ostenzivní definici, budeme je nazývat ‚zkušenostním slovem‘. Mezi takovými slovy jsou zahrnuta všechna opravdová vlastní jména, celý aparát predikátů a vztahů, které nemají lexikální definice, a také několik logických slov, která vyjadřují takové stavy myslí jako odmítnutí nebo váhání.“ (Russell 1975, s. 316). V „Popisech“ pak tvrdí doslova: „kromě ‚tento‘ a ‚onen‘ a několika málo jiných slov, jejichž význam se mění při různých příležitostech – se nevyskytují vůbec žádná jména ve vlastním slova smyslu“ (Russell 1967, s. 49). Russell následně opovrhne (jak tvrdí i standardní interpretace Russella v učebnicích filosofické logiky či v předmluvách ke sborníkům statí klasiků analytické filosofie nebo ve výběrech z Russellových děl) vlastními jmény. Toto tvrzení se zakládá (kromě již uváděných Russellových názorů) na tom, že ostenze, jakožto jev podle Russella primární, je v jazyce zachycena egocentrickými slovy (Russell je nazývá egocentrické částice, dnes je nazýváme indexické výrazy nebo demonstrativa), přičemž vlastní jména (jako i deskripce) se dají podle Russella redukovat na základní egocentrická slova, z nichž je podle Russella nejfundamentálnější „logicky vlastní jméno“ („logically proper name“), např. „toto“ („this“).¹⁵ Toto má podle Russella charakter vlastního jména v tom smyslu, že „pouze označuje nějaký [jediný; J.R.] objekt, aniž jej v nějaké míře popisuje“ a „má v určitém smyslu konstantní význam“ (Russell 1975, s. 133). Logicky vlastní jméno tak získává pozici jediného pravého vlastního jména: „Jediná slova, která se používají jako jména v logickém smyslu, jsou výrazy jako ‚toto‘ a ‚tamto‘. Slovo ‚toto‘ je možné použít jako jméno, aby zastupovalo jednotlivinu, se kterou jsme v dané chvíli obeznámeni“ (Russell 2000, s. 60).¹⁶ Kritiku logicky vlastního jména započal v roce 1950 Peter Frederick Strawson,¹⁷ do jisté míry se ale tato kritika týká i Russellova principu obeznámenosti.

Nyní bude vhodné probrat klasifikaci definic vlastního jména ze statí

12 „Jméno pouze pojmenovává jednotlivinu“ (Russell 2000, s. 50), „abychom rozuměli jménu jednotliviny, je nezbytné, abychom s ní byli obeznámeni... Žádná další informace o faktech, které jsou pravdivé o této jednotlivině, by nám nepomohla lépe pochopit význam jména.“ (*tamtéž*, s. 61).

13 Cit. s. 73 in B. Russell (1993a): „Analýza výroků“, in *Logika, věda, filosofie, společnost*, Praha: Svoboda, s. 61–83.

14 Slov. s. 188 in B. Russell (1993d): „Logický pozitivismus“, in *Logika, věda, filosofie, společnost*, Praha: Svoboda, s. 176–191.

15 „Všechna egocentrická slova lze definovat pomocí termínu ‚toto‘. Tak ‚já‘ znamená ‚biografie, k níž patří toto‘, ‚zde‘ znamená ‚místo, kde je toto‘, ‚teď‘ znamená ‚čas, v němž je toto‘, atd.“ (*Zkoumání o smyslu a pravdivosti*, 1975, s. 132).

16 Mj. Russell si uvědomuje určitou výjimku pro to, aby „toto“ bylo vlastním jménem, neboť výraz „toto“ je vlastním jménem jen tehdy, když ho „použijete striktně tak, že zastupuje smyslový předmět.“ (Russell 2000, s. 60). Egocentrické, indexické výrazy spadají do okruhu problematiky, kterou se zde ovšem nemůžeme blíže zabývat.

17 Viz Peter Frederick Strawson (1950): „On Referring“, *Mind*, s. 320–344.

„Vlastní jména“. Russell volí pět přístupových cest (Russell 1967c, strany 119–122): 1) metafyzické hledisko, neboť je zřejmé, že vlastní jména vděčí za svou existenci v přirozeném jazyku pojmu „substance“, kde substancí je míněna nějaká entita, jíž jsou třeba přisuzovány různé vlastnosti; 2) fyzikální hledisko (u Russella až na čtvrtém místě) je dvojí. Jednak je to *a*) pojetí, že vlastní jméno je „slovem označujícím jakýkoli spojitý časoprostorový úsek“, jednak je to *b*) Carnapovo pojetí, že místo jmen lze popsat ten spojitý časoprostorový úsek souřadnicemi zeměpisné šířky a délky nebo časoprostorovými souřadnicemi; 3) syntaktické hledisko, podle něhož je vlastním jménem takové slovo, jež se ve větě nikdy nemůže objevovat jinak, než jako subjekt nebo jako člen vztahu; 4) logické hledisko, kde je podstatné rozlišit ve větách proměnné („Teoretická logika nemá co činit s vlastními jmény, protože její výroky obsahují jen proměnné“). Následně „pak budou ‚vlastní jména‘ ‚konstantami‘, jež jsou /v jakékoli hierarchii/ hodnotami proměnných nejnižšího typu“. Russell si je vědom, že s tímto pojetím je spjato mnoho obtíží; 5) gnoseologické hledisko, které vzniká problémem, že *a*) všechna slova nelze definovat verbálně, *b*) že je do značné míry arbitrární, která slova lze definovat jen ostenzivně. Každý člověk získal definice různých slov ostenzivními definicemi, ostatní pak verbálními (u každého člověka jsou v jiném poměru) – to úzce souvisí s problémem obeznámenosti. Verbální definice jsou (zhruba řečeno) založeny na využití popisů – deskripcí.¹⁸

Zatímco dvojice prvních hledisek definování vlastních jmen se zdá být zcela jasná a ve shodě s tím, o čem jsme hovořili dříve jako o pojmenování, resp. vztahu jména k jednotlivině (resp. svazku smyslových kvalit), rovněž tak jako je alespoň přibližně jasné, co míní Russell syntaktickým a logickým hlediskem, tak je to právě páté, gnoseologické, hledisko, které činí jisté potíže v jasné interpretaci (je to zaviněno i tím, že se do něj promítají předchozí hlediska). Souvisí to s otázkou ostenze – „každé jméno, jež se vztahuje na nějaký časoprostorový úsek, může mít verbální definici, v níž se vyskytuje slovo ‚ten‘ nebo nějaký jeho ekvivalent“ (Russell 1967c, s. 126). To však není vše: „Slovo musí označovat něco, co se dá *rozpoznat*, ale časoprostorové oblasti nelze rozpoznávat odděleně od kvalit, protože jsou všechny stejné“ (tamtéž). Jenže nejde definovat individua jen pomocí kvalit, neboť v průběhu času nejsou s daným individuem stejné kvality – Aristoteles nebyl vždy učitelem Alexandrovým.

IV. Deskripce

Russellova *teorie deskripcí* byla prakticky poprvé uvedena v článku „O označení“ (budeme užívat vždy termín „deskripce“ – pokud však půjde o deskripce ze stati *Popisy*, pak použijeme výraz „popis“; v „On Denoting“ používá Russell výraz „označující fráze“). Popis je složen z výrazů, které již mají svůj význam:

18 „Jakmile takovou definici nahradíme verbální definicí, přestaneme vyjadřovat svá pozorování“ (tamtéž, s. 130).

„Popis... se skládá z několika slov, jejichž významy jsou již fixovány, a z nichž pak plyne, co máme pokládat za význam popisu“ (Russell 1967b, s. 43–44). „Popisem‘ míním nějakou větu tvaru ‚něco takového‘ nebo ‚toto takové‘“ (Russell 1927, s. 53–54).¹⁹

Zákonitě pak máme rozdíl mezi jménem a určitým popisem jakožto rozdíl mezi „Scott“ a „autor románu *Waverley*“.²⁰ Vezmeme-li v úvahu kategorizování pojmem symbol: „Jméno je jednoduchým symbolem, který něco označuje, co se může vyskytovat jen jako subjekt, tj. něco, co jsem... definoval jako ‚individuum‘ nebo jako ‚jednotlivinu‘. A ‚jednoduchý‘ symbol je symbolem, jenž nemá žádné části, které jsou samy symboly... Naproti tomu výraz ‚autor románu *Waverley*‘ není jednoduchým symbolem, protože jednotlivá slova, z nichž se tento výraz skládá, jsou samy symboly.“ (Russell 1967, s. 43–44). Výraz „Scott“ je jméno, ale ‚autor románu *Waverley*‘ je popis: ‚*Autor Waverley* však není konvenčně vybrané jméno Scotta. Prvek čiré konvence zde náleží jen jednotlivým slovům *autor* a *Waverley*“ (Russell 1997, s. 274).²¹

Kromě určitých popisů máme i popisy neurčité: „Větu podle tvaru ‚něco takového‘ budu nazývati ‚neurčitým‘ popisem; větu podle tvaru ‚toto takové‘ (v jednotném čísle) budu nazývati popisem ‚určitým‘.“ (Russell 1927, s. 53–54).²² K neurčitým popisům se Russell obvykle příliš nevyjadřuje. Přesto si však musíme uvést, že k neurčitým popisům řadí i fiktivní jména²³, jimž se budeme věnovat vzápětí. V „O označení“ Russell přidává do klasifikace také mnohoznačné deskripce, kterými se blíže nikde hlouběji nezabývá: deskriptivní fráze „může označovat mnohoznačně, například ‚nějaký člověk‘ neoznačuje mnoho lidí, ale jakéhokoli člověka“ (Russell 1967a, s. 19).

Svráznou mezní kategorií jmen, kterou Russell odhalil, jsou *skryté deskripce* (takto je nazývá ovšem jen ve stati *Filozofie logického atomismu*): „Pro jména v jazyce – například ‚Sokrates‘, ‚Platón‘ atd. – platí, že původně měla zastupovat jednotliviny. ... Jména, která běžně používáme, například ‚Sokrates‘, jsou ve skutečnosti zkratkami za deskripce“ (Russell 2000, s. 60). Všimněme si, že základ skrytosti spočívá v absenci existujícího individua (Russell tezi o skrytých deskripci použil dokonce jen pro jména s historickou referencí), kdežto soudobý úzus používá tezi o tom, že některá jména vyjadřují skrytou deskripci, ke stano-

19 V „O označení“ označující frázi rozumí Russell takovou frázi, která označuje jen na základě své formy (Russell 1967a, s. 19).

20 Česká i slovenská překladatelská praxe většinou dodržuje úzus, podle kterého je anglický výraz „the author of *Waverley*“, zapisován kurzívním fezem všech výrazů, ke kterým se „the“ vztahuje. Určitý („the“) člen, stejně jako neurčitý („a“) mají v Russellově teorii významné sémantické postavení.

21 Mimochodem: Russell ve „*Filozofii logického atomismu*“ uvádí tvrzení, že „Především je třeba zdůraznit, že určité deskripce nejsou jmény. ... výraz, například ‚autor *Waverley*‘, není jménem, neboť je složeným symbolem“ (Russell 2000, s. 293). Russellova teorie určitých deskripcí může být tedy uvažována nikoli jako teorie vlastních jmen, ale spíš jako teorie singulárních termínů.

22 Či: „Zvrat tvaru ‚něco takové-a-takové‘ budu nazývat ‚neurčitou‘ deskripcí; zvrat tvaru ‚to takové-a-takové‘ (v singuláru) nazvu určitou deskripcí.“ (Russell 1997, s. 266).

23 „Nějaký jednorozec‘ je neurčitý popis, který nic nepopisuje.“ (Russell 1967b, s. 40).

vení toho, co vlastně říkají slova jako Jitřenka (nejjasnější nebeské těleso ranní oblohy) apod.²⁴

Jeden z problémů, které tak Russell také otevřel, je možnost přetvoření *vlastního jména na popis*. Např. ‚XY‘ transformujeme na popis ‚osoba (x) pojmenovaná XY‘. Jsou-li jména užitá jako popisy, tak „místo toho abychom pojmenovali nějaké individuum, popisujeme je jako osobu, mající toto jméno“ (Russell 1967b, s. 45). Russell sám někdy tento převod využíval k řešení problému již nežijících jednotlivin – „To, co se nám jeví jako jméno, je ve skutečnosti popisem. Má přece smysl zkoumat, zda Homér existoval, což bychom jinak nemohli učinit, kdyby ‚Homér‘ bylo jméno“ (Russell 1967b, s. 49). Problém je ovšem v tom, že při takovéto konverzi zařazujeme individuum do určité třídy s charakteristikou její vlastnosti (např. vlastnost ‚být osoba‘).²⁵ Tento nedostatek by mohl Russell odstranit (dokonce by se tak přiblížil ke své teorii logicky vlastního jména) tím, že deskripce by měla podobu ‚to pojmenované XY‘.

Někdy však Russell tvrdí ještě jednu podobu převodu vlastního jména na deskripci – tehdy plně využije tezi o skrytých deskripcích. Totiž „Když např. řeknu ‚Homér existoval‘, míním výrazem ‚Homér‘ nějakou deskripci, řekněme ‚autor homérských zpěvů‘...“.²⁶ Toto „mínění“ znamená ovšem svévolné přiřazení deskripce z celého případného trsu – je Sókrates „učitel Platóna“, nebo „manžel Xantippy“? „/Asociovaná/ deskripce... se bude u různých lidí anebo u téhož stejného člověka v různých časech měnit“ (Russell 1997, s. 268). K těmto problémům Russell ještě připojil, jak jsme avizovali již výše, temporální závislost v jiném smyslu než je změna asociované deskripce v čase na straně mluvčího, a to temporální podmíněnost splňování deskripce individuem – Aristoteles nebyl vždy učitelem Alexandrovým. Některé obtíže řeší Searleho klastrová teorie,²⁷ podle níž je pro určení individua vymezena v trsu (individuu příslušejících) deskripci část, která je relevantní pro jeho jednoznačnou identifikaci.

Uvedme ještě, že Russell odlišoval fundamentálně dvě kategorie jmen – úplné a neúplné symboly. Dojdeme tak k porovnání vztahu vlastních jmen, logicky vlastního jména a deskripci z hlediska epistemologického principu obeznamnosti. „‚Neúplným‘ výrazem mám na mysli symbol, o kterém se nepředpokládá, že má nějaký význam v izolaci, ale definuje se jen v určitých kontextech.“, zatímco úplný výraz (symbol) je takový, že „má význam sám o sobě, bez potřeby

24 Ve „Filozofii logického atomizmu“ na s. 292 (Russell 2000), kde diskutuje příklad se jménem „Romulus“, hovoří Russell o zkrácené deskripci též jako o zhuštěné deskripci.

25 Tuto námitku uvádí i Marián Zouhar (1999): „Referencia a Russellova teória vlastných mien“, *Organon F* 6, No. 3, s. 240–252.

26 Z knihy „Logic and Knowledge“, cit. s. 156–156 podle Ernst Tugendhat – Ursula Wolf (1997): *Logicko-sémantická propedeutika*, Praha: Nakladatelství Petr Rezek. – Výmluvný příklad uvádí Russell ve „Filozofii logického atomizmu“ (Russell 2000, s. 60): „Nejsme obeznameni se Sokratem, a proto ho nemůžeme pojmenovat. Když používáme jméno ‚Sokrates‘, ve skutečnosti používáme deskripci. Naši myšlenku vystihuje například použití výrazu ‚(ten) Platónův učitel‘, ‚(ten) filosof, který vypil bohelav‘“.

27 John Searle (1958): „Proper Names“, *Mind*, s. 166–173.

jakéhokoli kontextu“.²⁸ Do kategorie úplných symbolů patří jen vlastní jména, neboť nepotřebují být (s výjimkou ostenze) definována, zejména však do této kategorie patří logicky vlastní jméno. Tuto doktrínu rozebírá Russell zejména ve „Filozofii logického atomizmu“ v souvislosti s tezí, že „Jediný druh slov, které mohou zastupovat jednotliviny, jsou *vlastní jména*. ... Vlastní jména = slova pro jednotliviny. Df.“ (Russell 2000, s. 59), „kromě vlastních jmen žádná jiná část řeči nedokáže zastupovat jednotlivinu“ (tamtéž, s. 59). Tedy vlastní jména zastupují individuum, kdežto deskripce ne: „Tzv. neúplné symboly, například ‚autor *Waverley*‘, vůbec nemají význam v izolaci, ale nabývají ho jen v kontextu“ (tamtéž, s. 300), či „výraz ‚autor *Waverley*‘ v izolaci vůbec nic nezastupuje. A to je charakteristika neúplných symbolů“ (tamtéž, s. 301).

V. Sémantika deskripcí; eliminace deskripcí

Klíčovým přínosem Russellovy teorie určitých deskripcí je analýza vět obsahující deskripce, totiž taková analýza, která umožňuje stanovení pravdivostních podmínek.²⁹ Věta obsahující určitou deskripci se stává pravdivou, jestliže deskripce splňuje jednak podmínku existence, jednak podmínku jedinečnosti.

Důležité využití teorie deskripcí a Russellovu sémantickou doktrínu ukazuje jeho analýza tvrzení *identity* (je to zřejmé navázání na Fregeho problém): „Scott je autorem románu *Waverley*‘ se odlišuje od ‚Scott je Scott“ (Russell 1967b, s. 45), a jak Russell argumentuje: „Jiří IV. si přál vědět, zda Scott byl autorem románu *Waverley*, ale nechtěl vědět, zda Scott je Scott“ (Russell 1993b, s. 27). Díky tomu známá rovnost „Scott je autorem románu *Waverley*“ „vyjadřuje identitu a ne tautologii“ (ibid.). Russell tedy zcela jasně odlišuje vlastní jméno na jedné straně a deskripci na straně druhé. Vlastní jméno je individuu přiřazeno a je bez nějakého „dalšího“ významu, kdežto deskripce se skládá z konvenčně definovaných slov. Při substitucích pak výrok obsahující popis není totožný s výrokem, který z něho plyne, nahradíme-li popis nějakým jménem, dokonce ani tehdy ne, jestliže jméno pojmenovává týž objekt, který popis popisuje.³⁰ (Samozřejmě si Russell uvědomuje i rovnost určitých deskripcí: „Pokud řeknu ‚Autor *Waverley* je autorem *Marmion*‘, přirozeně tvrdím identitu mezi dvěma deskripcemi“ (Russell 2000, s. 296).)

Budeme-li se ptát, co je pro Russella *významem deskriptivní fráze*, na čem je tedy založeno tvrzení ‚Scott je autorem *Waverley*‘, pak nám odpoví, že „Pokud

28 S. 66 in B. Russell (1993b): „Principia Mathematica“, in *Logika, věda, filosofie, společnost*, Praha: Svoboda, s. 19–42.

29 Ke zhodnocení teorie popisů srov. např. práce nadšeného Russellova obhájce Stephena Nealeho (viz alespoň Stephen Neale – Ján Szomolányi (1997): „Inšpirativnosť Russellovej teórie deskripcí“, *Organon F* 4, No. 1, s. 62–66. Mj. Russellova teorie určitých deskripcí byla s úspěchem využita i při vyvrácení jádra Quinovy kritiky modálních logik Arthurem F. Smulyanem a Fredericem B. Fitchem (blíže viz např. Jiří Raclavský (2000a): „Modality identity a případ Venuše“, *ProFil*, No. 4, http://profil.muni.cz/04_2000/raclavsky_modality.html.)

30 Takto vede Russell argumentaci i ve „Filozofii logického atomizmu“ (Russell 2000, s. 293–296).

potom tvrdíme totožnost denotátu, nemůžeme pod *denotací* rozumět jen vztah jména k pojmenované věci. Ve skutečnosti bude správnější říci, že *význam* výrazu ‚Scott‘ je *denotátem* obratu ‚autor *Waverley*‘. (Russell 1997, s. 274). „Taktéž, když řekneme ‚Scott je autor *Waverley*‘, pro naše tvrzení bude relevantní *význam* obratu ‚autor *Waverley*‘. Protože kdyby byl relevantní sám denotát, libovolný obrat by dával tu stejnou propozici. Takže propozice ‚Scott je autor *Marmion*‘ by byla tou stejnou propozicí jako ‚Scott je autor *Waverley*‘. Je však zřejmé, že to tak není“ (Russell 1997, s. 274). Tedy vlastní jméno má za význam (Russell to nazývá i *denotací*) předmět, deskripce však má jako denotát význam jména. Vzápětí však toto tvrzení specifikuje – je to jiná (v jazyce skrytá) část věty, proměnná (resp. její pojem), která denotuje individuum: „Nejprve si musíme všimnout, že v žádné propozici o ‚autorovi *Waverley*‘ se nevyskytuje sám *denotát*, tj. sám Scott, pokud v něm chybí explicitní zmínka o Scottovi, ale jen pojem denotátu, který reprezentuje proměnná“ (tamtéž, s. 275). Toto tvrzení ovšem neváhá v Popisech modifikovat tak, že proměnná je „skrytá“ již v deskripci: „Můžeme říci, že ‚autor románu *Waverley*‘ znamená ‚hodnotu proměnné x , pro níž je... výraz $\gg x$ napsal román *Waverley* \ll pravdivý“ (Russell 1967b, s. 47).

Jak bylo lze jistě tušit, *deskripce* jsou plně *signifikantní* tvrzení. Signifikantním Russell, zdá se, míní to, že výrazům rozumíme; pro to, co výrazy označují, používá zásadně odlišné termíny. Signifikantnost deskripcí je (samozřejmě) dána tím, že jsou složeny z výrazů, které jsou konvenční a samy o sobě signifikantní – „popis jako například ‚současný král Francie‘ neztrácí svou schopnost mít v nějakém kontextu signifikaci pouze proto, že nic nepopisuje. Popis je totiž *komplexní* symbol, jehož význam je vyvozen z významu jeho složek“ (Russell 1967b, s. 50). Russell toto tvrdí i o fiktivních jménech: „„Potkal jsem nějakého jednorožce‘ nebo ‚potkal jsem nějakého mořského hada‘ je plně signifikantní tvrzení, víme-li, co by to měl být jednorožec nebo mořský had, tj. jaká je vlastně definice těchto vybájených oblud. Náš výrok se tudíž vztahuje jen na to, co může nazvat *pojmem*. Například v případě ‚jednorožce‘ existuje jenom pojem...“, „výrok ‚potkal jsem nějakého jednorožce‘ ... neobsahuje složku ‚jednorožec‘, i když obsahuje pojem ‚jednorožec““ (Russell 1967b, s. 38). Jak je z posledního Russellova výroku vidět, deskripce vyjadřuje pojem. Russell tuto skutečnost naneštěstí nerozvinul – zkoumání charakteristik tohoto pojmu vede k řešení problému časové (a modální) závislosti deskripcí, totiž výraz „francouzský král“ nyní nic neoznačuje, ale např. v 17. století ano, deskripce „Pegas“ dosud (pokud víme) neoznačovala.³¹

31 V souvislosti formálního vysvětlení a uchopení Russellovy teorie deskripcí musíme uvést, že někteří Russellovi následovníci (např. F. B. Fitch) se dopouštějí chyby a dezinterpretace tím, že určitou deskripci modelují jako jedinečnou vlastnost (vlastnost, kterou má jen jedno individuum). Proti tomuto názoru lze ovšem přesvědčivě argumentovat. Ve větě „Prezident USA je modrooký“ se píše nehovoří o (modálně či temporálně determinované) třídě. Hovoří se tam o tom, že kdokoli je americkým prezidentem, tedy nějaké individuum, je takový a takový. Americké prezidentství je individuový úřad, individuová role, kterou nějaké individuum (třeba Bill Clinton) může zastávat. Predikaci (tzv. predikaci *de re*), kterou zde činíme

Vraťme se nyní ještě k významu vlastních jmen. Jak jsme si již řekli, pokud jméno neoznačuje nějakou entitu, resp. svazek kvalit, časoprostorový úsek, pak jde o slovo bez „významu“: „Slovo ‚Hamlet‘ nemá význam, který leží v dosahu zkušenosti, protože nemohu na Hamleta ukázat“ (Russell 1975, s. 316). Zvláštní tvrzení o fiktivních jménech ovšem najdeme opět ve Zkoumání o smyslu a pravdivosti: „Zakoušíme ‚Hamleta‘, nikoli Hamleta, avšak naše emoce platí při čtení hry Hamletovi, a ne ‚Hamletovi‘. ... Hra ‚Hamlet‘ se tak zcela skládá z nepravdivých výroků, které překračují zkušenost, avšak jsou určitě signifikantní, neboť dovedou vzbudit emoce. ...“ (tamtéž, s. 315) – toto je ovšem značně divné řešení – sémantika věty se jménem, které nic neoznačuje (a pomněme, že ani Sókrates nemusel existovat), je – pro Russella netypicky – odvržena odvoláním se na otázku pocitů. Věta ale přece nemá sémantický význam kvůli tomu, že vzbuzuje emoce. Prohlédneme-li situaci, tak jde jen o to, že žádné individuum dosud nebylo (není a ani třeba nebude Hamletem). Tuto potíž sémantiky fiktivních vlastních jmen elegantně řeší např. koncepce Pavla Tichého, podle které jsou fiktivní vlastní jména nikoli jmény individuí, ale jmény individuových rolí (tento přibližný analogon určitých deskripcí má pendant v Churchově individuových konceptech)³²; říci, že Hamlet neexistoval, znamená, že žádné individuum neplnilo roli Hamleta. Russell se tedy v důsledku odmítnutí smysluplnosti deskripcí (rolí) vyhnul rozumnému vyřešení problému fiktivních jmen.

Dalším problémovým okruhem jsou vlastní jména (i určité deskripce), jimž někdy něco odpovídalo, ale v současné době jim nic neodpovídá (mj. podle Russella popis jako například „současný král Francie“, stejně jako v případě fiktivních jmen, také neztrácí svou schopnost mít v nějakém kontextu signifikaci pouze proto, že nic nepopisuje).³³ Russellovo „nouzové“ řešení spočívá v nahrazení vlastního jména deskripcí: „Tážeme-li se tudíž, zda Homér existoval, používáme slova ‚Homér‘ jako zkráceného popisu: můžeme ho nahradit (dejme tomu) výrazem ‚*autor Illiady a Odysseje*‘. Tytéž úvahy se vztahují téměř na všechna užití slov, která vypadají jako vlastní jména“ (Russell 1967b, s. 50). (Srov. výše Russellovu tezi o skrytých deskripcích.) Takovéto řešení jde ovšem jen stěží pokládat za dostatečné – lze si snadno představit selhání takovýchto sub-

(přisouzení vlastnosti být modrooký), vztahujeme na individuum. Individuum může být modrooké, jednoprvková třída nikoli. Individuové role (úřady) – uijíme-li Tichého (Tichý 1994) explikaci výrazů jako „prezident USA“ – mají „co dělat“ s individui, ne s (unárními) vlastnostmi, právě o individui, ne o vlastnostech, chceme výrazy jako „nejjasnější nebeské těleso ranní oblohy“ hovořit.

32 Teorie individuových rolí je podrobně podána např. in Pavel Tichý (1994): „Jednotliviny a ich roly“, *Organon F 1*, No. 1, s. 29–42, No. 2, s. 123–132, No. 3, s. 208–224, No. 4, s. 328–333.

33 Mj. co se týče Fregeho teorie rozlišení významu a smyslu, chápal ji Russell, zdá se, jako opozici denotátu (Fregeho významu) a deskripce (Fregeho smyslu) (Russell 1967a, s. 25–27); na rozdíl od Fregeho připouští deskripce jako předmět uvažování. Ovšem, jak hned upozorňuje, problém je u označujících frází, jimž chybí denotace (francouzský král). Fregeho opatření nulové denotace (prázdna třída) Russell nepřijal, výrok obsahující takovou deskripci musí být nepravdivý a ne nesmyslný. Někteří autoři, např. Stephen Neale (1997), nepovažují tento útok proti Fregeho teorii za zcela jasný (srov. Neale 1997).

stitucí (nedodržení principu zaměnitelnosti ekvivalentních výrazů *salva veritate*). Rozdílnými koncepcemi pro řešení takovýchto vět jsou např. Kripkeho teorie „historické reference“³⁴ na straně jedné a Tichého teorie³⁵ na straně druhé.

Tvrzeními, kterými nás Russell – v kontrastu s tím, jaká stanoviska a hodnocení v otázce signifikace určitých deskripcí proponoval – poněkud zaskočí, a která nalézáme už (a hlavně) ve stati „O označení“, jsou vyjádření o tom, že *deskripce nemají samostatný význam*: „označující výraz nemá žádný význam sám o sobě, ale že význam má jakýkoli výrok, v němž se tyto slovní výrazy vyskytují“ (Russell 1967a, s. 21), či dokonce: „označující fráze ... nemá, podobně jako většina jednotlivých slov, žádný význam sama o sobě“ (tamtéž, s. 30). Otázkou, která samozřejmě vyvstane, je, zda Russell významem nerozumí něco jiného než signifikaci. Avšak zjistit, co měl Russell na mysli termínem význam, není jednoduché pro přemíru jiných významově příbuzných výrazů a nepravidelnost jejich užívání. Touto otázkou se zde nemůžeme podrobně zabývat, musí nám stačit vědět, že zřejmě významem chápe to, k čemu výraz referuje (pro to má výraz denotace); zdá se, že „význam“ je pro Russella to, co je v kompetenci logiky, logické sémantiky, kdežto signifikací rozumí obecně i apelativní sílu výrazu apod. (srov. výše). Nasvědčuje tomu další část těchto jeho tvrzení, totiž že deskriptivní fráze nemá samostatný význam.

Vstupem do této problematiky je pro Russella otázka deskripcí, které v současnosti nic neoznačují – např. „současný král Francie“. Aby se tedy vyhnul takovým singulárním termínům, které zastupují předmět, jenž neexistuje, pokouší se o *eliminaci deskripcí*. Na příkladu Scotta: „Scott byl *autor* románu *Waverley*“ přeměníme na výraz „není pravda, že neexistuje takové *x*, že *x* napsal román *Waverley*, a že jestliže *y* napsal román *Waverley*, pak *y* je totožné s *x*, a že Scott je totožný s *x*“, či v jiné Russellově formulaci „Jedna a pouze jedna entita napsala román *Waverley* a Scott byl totožný s touto entitou“ (Russell 1967a, s. 31). Tyto přeměněné výrazy neobsahují podle Russella žádnou složku „*autor* románu *Waverley*“, za kterou by se dalo dosadit „Scott“; následně deskripce nemají samostatný význam.³⁶ Problémem ale je, že nám vznikne existenční závazek – původní věta přitom zmiňovala jen Scotta a autora *Waverley*, netvrdila existenci nějakého individua (srov. níže v závěru);³⁷ tuto často kritizovanou věc si Russell uvědomoval.

34 Srov. Saul Kripke (1993): „Identity and Necessity“, in *Meaning and Reference*, A. W. Moore (ed.), Oxford: Oxford UP, s. 162–191.

35 Pavel Tichý (1988): *The Foundations of Frege's Logic*, Berlin-New York: Walter de Gruyter.

36 „Fráze sama o sobě nemá smysl, poněvadž, ať již se vyskytuje v jakémkoliv výroku, tento výrok ve svém plném vyjádření neobsahuje frázi, která by v něm byla rozložena.“ (Russell 1967a, s. 31). „Při správné analýze výroku se deskripce rozloží a zmizí“, „Výraz ‚autor *Waverley*‘ vůbec není složkou výroku.“ (Russell 2000, s. 296).

37 Pouze formální odstranění tohoto problému uvedl R. Carnap (1958) in *Meaning and Necessity*. Chicago: The University of Chicago Press – Phoenix Edition.

VI. Kritika

Pro ilustraci a jako jistou rekapitulaci Russellova chápání jazyka z perspektivy problému vlastních jmen si uveďme značně upravený Russellův příklad. Kněz pojmenuje shluk smyslových kvalit (zúženě – oblast časoprostoru) jménem Napoleon, tedy dí: „Toto je Napoleon“ (ve smyslu $x = \text{Napoleon}$). Následně lze Napoleona pojmenovat verbálně jako mladšího syna manželů Bonapartových (ve smyslu Napoleon = mladší syn manželů Bonapartových) – dojde tak k tomu, že přestaneme vyjadřovat svá bezprostřední pozorování, definujeme popisem (problém obeznamenosti). Russell také soudí, že lze říci i „Toto je mladší syn manželů Bonapartových“, čímž je slovo Napoleon definováno. Russell říká: „každé jméno, jež se vztahuje na nějaký časoprostorový úsek, může mít verbální definici, v níž se vyskytuje slovo ‚ten‘, nebo nějaký jeho ekvivalent“ (Russell 1975, s. 126). Přičemž podle něj právě tato okolnost odlišuje jména historických osob od jmen fiktivních osob, jakou je například Hamlet, neboť tam nemůžeme souřadnice (prostřednictvím „toto“) udat. Pokud Sókrates neexistoval, pak „Sókrates“ není jméno. Jestliže pak definujeme Sókrata jako „filosofa, který vypil číši bohlelavu“, tak nám to samozřejmě nezaručuje, že Sókrates existoval (tamtéž, s. 126). Ovšem deskripce mají tu potíž, jak Russell ví, že jsou založeny na kvalitách, avšak ty se mohou během života individua (v čase) měnit – Napoleon „jako dítě ani nenesl svůj typický klobouk, ani nevedel armádám, ani nekladl ruku na prsa, což také někdy dělali i jiní lidé“ (tamtéž, s. 123). Snad i právě toto mohlo být příčinou Russellova znevažování a odstraňování deskripcí.

Lze se oprávněně domnívat, že tato Russellova úvaha stojí v základech celé kauzální teorie (či přesněji teorie historické reference) vlastních jmen Saula Kripkeho. Přitom proti Russellově teorii vlastních jmen byla právě z pozic teorií vlastních jmen založených na referenci vedena kritika, což nemusíme zřejmě považovat za oprávněné – je nutné si uvědomit, že Russell nezamýšlel formulovat teorii reference. Donnellanova protiargumentace³⁸ (příkladem úspěšné reference jménem na věc, která přitom nesplňuje vlastnosti výrazem předepsané) může být napadena poukazováním na to, že reference spadá do oblasti pragmatiky, toho, jak mluvčí výrazy vskutku používají, sémantika těchto výrazů je záležitost odlišná – deviate od ustáleného významu při zachování porozumění dosahuje v chování mluvčích nepřeborné škály (takto se dá ovšem napadat i Strawsonova kritika Russella, srov. níže). Kripkeho recepce Russella je vícevrstevnatá: jistá část jeho teorie je sice kritikou Russella, avšak mnohé z Kripkeho teorie Russellovým názorům vděčí.³⁹ Russellova teorie deskripcí může být zřejmě stále obhajována ze zdrojů celé Russellovy teorie proti teoriím popírajícím existenci deskripcí či redukcujícím deskripce na prostředky reference.⁴⁰ Ar-

38 Keith S. Donnellan (1998): „Referencia a určité deskripce“, *Organon F* 5, No. 1, s. 31–51.

39 Tímto se zde nemůžeme hlouběji zabírat.

40 Odhalování skrytých deskripcí vede stále k protiargumentům vůči těm sémantikám, které jména jako např. Jitřenka považují – díky referenci – za jména Venuše. Jak to činí např. Kripke (ale už i Frege).

gumentaci proti názoru, že Russell formuloval teorii reference, uvedl mj. Marián Zouhar ve stati „Referencia a Russellova teória vlastných mien“ (Zouhar 1999); tuto jím uváděnou argumentaci poněkud zpřesníme. Je jisté, že určitá část Russellových názorů ve věci významu vlastního jména podává tento význam jako deskripci (buďto „osoba pojmenovaná XY“, anebo „autor Illiady a Odysseye“; obojí srov. výše), v takovém případě není Russellova teorie teorií reference. Tento argument ovšem není snad dostatečně silný – tezi o konverzi jmen na deskripci lze odůvodněně chápat jako ad hoc dodatek k jádru Russellovy teorie, kterou je teze, že vlastní jméno pojmenovává svazek kvalit. Toto poukázání má ovšem jednu slabinu – je to otázka, zda se reference týká individuí (Russellova teorie by pak také – pomineme-li ovšem tvrzení, která Russell rovněž uváděl – nebyla teorií reference) anebo svazků kvalit (toto epistemologické rozlišení nebývá u teoretiků přímé reference zformulováno).

V roce 1950 publikoval Peter Frederick Strawson studii „On Referring“ (Strawson 1950), která byla vlastně prvním principiálním napadením Russellovy (téměř padesát let vůdčí) teorie vlastních jmen. Strawson se v protiargumentaci dotkl řady bodů Russellovy teorie, my si uvedeme jen jádro jeho kritiky. Klíčem je Strawsonovo upozornění (napadající vlastně Russellův princip obeznamenosti), že cílem mluvčích je referovat k věcem diskursu, např. k individuí. Výrazy jako „současný francouzský král“ jsou sice nezdařilé v určení určitého individua z pohledu logiky, nicméně posluchač rozumí, na co chce jiný mluvčí ukazovat. Tedy navzdory tomu, že neznáme dané individuum, individuová deskripce „francouzský král“ je dokonale srozumitelná i sama o sobě. Na úrovni vět pak tento rozdíl spočívá v tom, že větám jako „Současný francouzský král je holohlavý“ posluchač mluvčímu rozumí, avšak otázka pravdivosti přitom vůbec nemusí vcházet v potaz. Z logického hlediska Strawson tak nesdílí Russellovu obavu z případné parciality funkce (přičítající pravdivostní hodnotu), která je významem věty – tato věta není v současnosti ani pravdivá, ani nepravdivá, protože není splněna podmínka existence osoby, která by byla francouzským králem.⁴¹

Strawsonem iniciovaný presupoziční test vět a následné konstatování případné absence pravdivostní hodnoty vede k takové teorii pravdivosti vět, která nedosahuje tak závažných problémů jako teorie Russellova. Zásadním problémem diskutovaného aspektu Russellovy koncepce je otázka, jaká je negace nepravdivé věty „Současný francouzský král je holohlavý“. Věta „Současný francouzský král není holohlavý“ by měla mít negaci pravdivostní hodnoty nepravda, tedy hodnotu pravda. Podle Russella by vzhledem k tomu, že určitá deskripce není splněna (současný francouzský král neexistuje), měla být rovněž nepravdivá. Odtud paradox, který Russell řeší ne zcela přesvědčujícím dodatkem ke své teo-

41 Russell Strawsonovu kritiku nepřijal a ze stati „Mr. Strawson on Referring“ (B. Russell, 1967d, in *Contemporary Readings in Logical Theory*, Irving M. Copi – James A. Gould (eds.), New York: The Macmillan a London: Collier-Macmillan Limited, s. 127–132) se zdá, že ji ani nepochopil. Problémy existence a Russellovo i Strawsonovo postavení v této problematice jsou rozebírány in Jiří Raclavský (2000b): „Existence jako vlastnost“, *ProFil*, No. 2, http://profil.muni.cz/02_2000/existence.html.

rii, kterým je odhalování „primárního“ a „sekundárního výskytu“ určité deskripce. Věta „Současný francouzský král není holohlavý“ může být formálně vysvětlena buď jako přisouzení „ne-holohlavosti“ současnému francouzskému králi – deskripce tu má primární výskyt, anebo jako ekvivalent věty „Není pravda, že současný francouzský král je holohlavý“ – deskripce tu má sekundární výskyt, věta je pravdivá (Russell 1967a, s. 32–33).⁴² Samotná definice sekundárního výskytu, totiž: „Sekundární výskyt označující fráze lze definovat jako takový výskyt, v němž se fráze vyskytuje ve výroku p , který je pouhou složkou uvažovaného výroku, přičemž substitute za označující frázi musí být uskutečněna v p , nikoliv v celém uvažovaném výroku.“ (tamtéž, s. 32), dává k dispozici směr, kterým se může kritika tohoto Russellova názoru ubírat, totiž porušení přirozenosti vyjádření (a i kompozicionality) větného významu. Takovýto argument proti Russellově teorii vlastně uvádí Petr Kolář⁴³. Budeme-li totiž chtít negovat větu „Ten, kdo jako první dokázal neúplnost aritmetiky, zemřel vyhladověním“ (podle Russella větu „Existuje člověk x takový, že x jako první dokázal neúplnost aritmetiky, nikdo jiný než x nedokázal jako první neúplnost aritmetiky, a x zemřel vyhladověním“), byla by Russellovou negací věta „Ten, kdo jako první dokázal neúplnost aritmetiky, nezemřel vyhladověním, anebo nikdo jiný jako první nedokázal neúplnost aritmetiky“ a to navzdory tomu, že popíráním uváděné věty tvrdíme jen větu „Ten, kdo jako první dokázal neúplnost aritmetiky, nezemřel vyhladověním“.

Samotnou eliminační metodu deskripcí pak přesvědčivě napadá Pavel Tichý (Tichý 1994, s. 220–221). Tichý ukazuje, jak Russellova metoda eliminace, která funguje v řadě kontextů, v některých kontextech selhává. Např. „Jan mluví o mých hodinkách“ eliminuje Russell větou „Existuje takové x , že a) x jsou hodinky, které vlastním, b) Jan mluví o x , c) pro všechna y platí, že pokud y jsou hodinky, které vlastním, tak $y=x$ “. Jenže tyto věty však nejsou vzájemně zaměnitelné. První věta může být pravdivá, i když žádné hodinky nemám, resp. i když Jan mluví o hodinkách, které v této době nevlastním (srov. též Tichý 1988, s. 146–147). Dalším případem problému je věta „Jan řekl, že moje hodinky byly vyrobené ve Švýcarsku“. Zde je otázka, zda eliminační metodu uplatnit na celek věty, či jen na její druhou část. V prvním případě máme tedy „Existuje takové x , že a) x jsou hodinky, které vlastním, b) Jan řekl, že byly x vyrobeny ve Švýcarsku, c) pro všechna y platí, že pokud y jsou hodinky, které vlastním, tak $y=x$ “. Ve druhém „Jan řekl, že existuje x takové, že a) x jsou hodinky, které vlastním, b) x byly vyrobeny ve Švýcarsku, c) pro všechna y platí, že pokud y jsou hodinky, které vlastním, tak $y=x$ “. Z první eliminace (podobně jako u věty „Jan mluví o mých hodinkách“) vyplývá, že mám hodinky – „Russellova teorie deskripcí se opírá o mylný předpoklad, že v každé propozici obsahující deskripce se tvrdí existence jednotlivin určitého druhu“ (Tichý 1994, s. 221). Ve druhé eliminaci se předpoklad existence mých hodinek připisuje spíše Janovi, věta

42 Přehledně toto své stanovisko Russell formuluje ve „Filozofii logického atomizmu“ (Russell 2000, s. 298–299).

43 Pavel Kolář (1999): *Argumenty filosofické logiky*, Praha: Filosofia, zejm. s. 203–204.

druhá je tedy zřejmě plausibilnější eliminací. Tichého kritika upozorňuje tedy jednak na nezaměnitelnost Russellovy parafráze s původní větou, jednak na neadekvátní podsunutí existence do této parafráze (srov. i výše uváděné protiar-gumenty).

BERTRAND RUSSELL'S THEORY OF PROPER NAMES

The present paper gives a comprehensive explication of Russell's theory of proper names. According to Russell there are some basic categories of names: proper and improper symbols. Only a „logically proper name“ (for example „this“) belongs to the first one. The status of proper names can be situated somewhere closely to logical proper name. On the other hand, Russell disclosed definite descriptions, i.e., terms which should denote definite individuals by their own form. Incidentally Russell found several kinds of proper names that are also definite descriptions, especially „hidden descriptions“, but for some purposes Russell used to convert real proper names (fictive or historical) into definite descriptions. The fact that certain expressions lack denotatum led him to eliminate descriptions and to disclaim their meaningfulness (they are improper symbols). Many ideas of Russell's theory are then criticized (with the contribution of arguments of Strawson, Tichý and Kolář).

